

PUBLICAȚII ȘI PUBLICIȘTI DIN NORDUL MOLDOVEI (II) ÎNCERCARE DE SINTEZĂ ASUPRA ISTORIEI PRESEI DIN JUDEȚUL BOTOȘANI

ION MAXIMIUC

Continuînd temerara încercare de a realiza o sinteză de istorie a presei din județul Botoșani — începută în numărul trecut al Hierasusului — îmi dau seama că nu voi izbuti decît să-mi aduc și eu o contribuție, finalizarea acesteia fiind una din sarcinile de viitor ale colectivelor de cercetători. O dovadă a acestui fapt este necesitatea de a aduce, la atît de scurtă vreme, corecturi și completări celor spuse pînă acum,

1. Cu privire la întiile publicații care au apărut pe aceste meleaguri, fără să putem, încă, aduce precizări referitoare la *Independentul* (1862), e util să adăugăm cîteva mențiuni privitoare la *Curierul Botoșanilor*, pe care doar l-am amîntit în precedentul studiu, din simplul motiv că datele despre această publicație au fost obținute abia cînd am făcut corecturile.

Ce știm despre *Curierul Botoșanilor*? Știm că publicația a fost văzută, și este menționată ca atare, de către Al. Pop, „arhivarul“ Academiei Române, care a dat la iveală în 1888 *Bibliografia publicațiilor periodice românesce și a celor publicate în limbi străine în România sau de români în străinătate, 1817—1887*.

În această lucrare, la pagina 31, între publicațiile apărute în anul 1865, figurează *Curierul Botoșanilor*, ziar independent, an I, 2 pe săptămînă, fol. Gerante fiind Antonie I. Gheorghiu, editor N. Frankel, ziarul tipărindu-se la Botoșani, în tipografia ce purta numele ziarului.

În aceeași lucrare este dată și o statistică privind numărul publicațiilor ce apăreau în fiecare județ. În dreptul județului Botoșani figurează la anul 1865 o publicație. Pînă în anul respectiv nici la Botoșani, nici la Dorohoi nu mai figurează vreo mențiune. După acest an, mențiunile arată următoarea configurație a presei din această zonă : — la Botoșani :

1 publicație între anii 1865—1867

3 publicații în anul 1868

2 publicații între anii 1869—1871

1 publicație între anii 1872—1873

nici una între anii 1874—1875

— în fostul județ Dorohoi este consemnată apariția presei în 1875. Socotesc necesar ca asupra datelor conținute de această publicație

să revin ulterior, deoarece nici autorul lor nu le considera complete, datorită unor posibile deficiențe în difuzarea presei.

2. Într-o lucrare mai veche decât cea la care ne-am referit, și anume în *Bibliografa chronologicum roumana sau Catalogulu generalu de cărțile române imprimate de la adoptarea imprimerii, 1550—1873*, elaborată de Dimitrie Iarcu, „vechiu profesore și Inspector de școle“, găsim că la Botoșani s-ar fi imprimat (p. 115) o publicație care se numea *Progresulu* în 8 pagini, apărută în 1866 sub îngrijirea lui Eduard Gherghe. Avînd în vedere că avea și un subtitlu, referitor la evreii din România, putem crede că-i vorba de o broșură, și nu de un periodic. Am menționat-o cu gândul că cercetări ulterioare ar putea face lumină în această chestiune. Nici una din aceste două publicații nu sînt menționate în lista întocmită de Ionel Bejenaru și publicată în numărul trecut al acestei reviste.

3. O publicație care n-a apărut la Botoșani, dar pe care o menționează mulți cercetători, dintre care amintesc aici pe Ileana Turșancu, Ionel Bejenaru, pe care am menționat-o în articolul precedent eu însumi, este *Albina* (1). În realitate ea a apărut tot timpul numai sub titlul *Albina Botoșanilor*, care este menționată ca fiind o altă publicație. Eroarea provenea de la vineta ce denumea titlul publicației, care era defectuos executată, astfel că nu era lizibil decât primul cuvînt din titlu. Vinieta s-a menținut astfel pînă la data de 3 mai 1881 (an I, nr. 15) cînd „stabilimentul tipografic cunoscut sub numele de Librăria nouă“, unde se tipărea revista, își schimbă numele în „La concurența“, aducîndu-se, pesemne și unele îmbunătățiri tehnice, care au făcut să devină lizibilă și a doua parte a titlului publicației, scris cu caractere mult mai mici decât prima parte. Aceasta am putut-o constata avînd la îndemînă întreaga colecție a revistei, începînd cu numărul 1 din 18 ianuarie 1881.

În numele adevărului trebuie să spun că această eroare a înșelat nu numai pe cercetătorii locali. Astfel, inclusiv în lucrarea *Publicațiunii periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, descriere bibliografică de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, apărută la București în 1913 sub auspiciile Academiei Române, *Albina* figurează tot numai sub acest titlu incomplet (p. 16).

Editorul *Albinei Botoșanilor* a fost importantul om politic și rafinatul publicist al timpului J. G. Chernbach, care își adaugă numele pe revistă începînd cu numărul 3 din 1 februarie 1881. Gheorghe Chernbach (n. 10 ianuarie 1862 la Botoșani, m. 20 septembrie 1909 la Iași) a fost prefect al județului Botoșani și apoi al județului Iași. S-a căsătorit cu Ana Conta, poetă, sora filozofului Vasile Conta. Chernbach sau Kernbach ori Gheorghe din Moldova era considerat de contemporanii săi, așa cum este considerat și de noi, adică drept un publicist inteligent, cu alese gusturi culturale și o activitate remarcabilă.

Vom stăruii asupra *Albinei Botoșanilor*, pe care a început s-o editeze la 18 ianuarie 1881, în tipografia „Librăria nouă“ din localitate². La această „foiță literară“ și-a atras drept colaboratori pe Vasile Alecsandri, Alexandru Macedonski, Grigore Alexandrescu, Nicolae Beldiceanu, N. I.

Philippide, Scarlat C. Moscu, I. V. Adrian și, probabil, Constanța Dunca-Schiau.

Revista, un săptămînal de format mic, 1/2 dintr-un tabloid, a cunoscut o răspîndire destul de importantă. Conform dialogului pe care îl purta cu cititorii, începînd cu numărul 5/1881, rezultă că, în afară de Botoșani revista mai era difuzată la București, Dorohoi, Iași, Brăila, Roman, Bacău, Focșani, Rîmnicul Sărat, Bîrlad, Tecuci, Ploiești, Calafat, Herța, Mihăileni, Călărași, Pomîrla, Vaslui, Pașcani. Desigur că publicația a fost difuzată și în alte localități decît cele menționate aici.

În revistă s-au publicat versuri de o emoționantă vibrație patriotică. În numărul din 25 ianuarie 1881 a apărut poezia „În memoria celor căzuți la Plevna“, din care citez :

*„După veacuri de închinare, cei dintii cu spada-n mînă
Ce-au dus Vulturul și Zimbrul peste Dunărea Bătrînă,
Cei dintii ce-au-nfipt stîndardul pe întăririle păgine,
Abătînd porțile Plevnei sub securile române
Sînteți voi, mărețe umbre, vijelie neoprită
Ce-ați șters fruntea mamei voastre de-mpilare și umilință ;*

*.....
Vă salut icoane scumpe a vitejilor bărbați
Ce-ntrecut luptat-au veacuri a ne face neatîrnați
Romano, Neculau, Șonțu, iuți în braț, cu piept de stîncă
Îndrăznețul Măracine cu lovirea mult adîncă,
Odihniți-vă în pace după crunta vijelie,
Căci murind, v-ați dat viața în neștearsa veșnicie“.*

Poezia este semnată cu inițialele S. C. și o bănuim a fi a lui Scarlat Moscu, unul dintre cei mai constanți colaboratori ai revistei. În Albina din 17 mai 1881, Al. Macedonski, într-un „imn“ mai puțin cunoscut astăzi, declama :

*„Noi ne-am luptat cu barbaria,
Cu furia străină,
Trăiască astăzi România
A Dunării regină.
Reiați anticul loc de-onoare
Și spada ta antică
Și strălucește în splendoare
A Romei mîndră fiică“.*

În același număr, Scarlat C. Moscu, purtînd în suflet și în vers visul lui Mihai Viteazul, neînfăptuit încă la ora aceea, făcea să intre în rezonanță și să vibreze, odată cu inima lui, inimile cititorilor, vers cu profunde reverberații pînă în zilele noastre :

*„Sunt secole de-atuncea, de cînd Traian cu spada
Urmat de vitezia strămoșilor Romani
Ne stabili puternici, zidindu-ne arcada...“*

*În urma lui căzuse, venind mereu ca vîntul
 Invaziuni de Unguri, de Goți și musulmani
 Mihai apăru de-odată, redîndu-ne pămîntul...
 Dar moartea lui infamă ce-n noi și azi se vibră...
 De-atunci o întunecime stingîndu-ne norocul
 Răsar Fanarioții trimiși de suzerani
 Dar Tudor se arată și sună în tot locul..."*

Același fior patriotic străbăteau versurile publicate aici de bardul de la Mircești :

*„Onor, Mărire, fală și viață și tărie
 Să fie a ta parte, în secolii, Românie“ . **

Referindu-se la ziua proclamării independenței României, poetul declamă :

*„Ferice de tot omul a cărui scurtă viață
 Se leagă cu vecia prin astă zi măreață
 C-a prins o cîngătoare de vesel curcubeu.
 Săltați în piepturi inimii cu o mîndră exaltare !
 Tunați, viteze tunuri, lungi salve de serbare !
 Mișcați a voastre coame, vechi codri de pe plai,
 Azi patria română apare triumfală..."*

N. I. Philippide, pe vremea aceea revizor școlar al județului, publică versuri de mare vibrație patriotică, chiar dacă lasă uneori de dorit sub aspectul realizării artistice. Reproducem din versurile publicate în numărul din 17 mai 1881 :

*„O, Românie, țară frumoasă,
 În fine, scopul tău l-ai ajuns ;
 Liberă, tare și glorioasă ;
 Ridică-ți, mîndră, fruntea ta sus.
 Europa întreagă te recunoaște,
 De dreaptă, demnă fiică a sa,
 Și-n concertul său te primește
 Cu dreptul sacru de a vota...
 În juru-ți pline de bucurie
 Îngenunchiate stau cinci surori,
 Care așteaptă, roagă să vie
 ZIUA CEA MARE de sărbători.“*

Pînă la ZIUA CEA MARE — 1 Decembrie 1918 — mai aveau să treacă aproape 40 de ani. Atunci s-a împlinit visul de veacuri al po-

* Poezia lui Alecsandri, apărută la 14 iunie 1881 în Albina Botoșanilor are în total 15 strofe a câte 6 versuri fiecare, ceea ce presupun că l-a incomodat pe Chernbach, care prefera genul scurt, inclusiv în poezie De aceea în numărul din 7 iunie publică doar 5 strofe — cele mai realizate artistic — ca după o săptămîină, probabil în urma unei discuții dure cu autorul, să o reia integral. Se pare că incidentele dintre autori și editori nu sînt o invenție tocmai recentă !

porului nostru, prin lupta sa neprecupețită, la care aportul unor publicații cum a fost Albina Botoșanilor nu poate fi trecut sub tăcere.

De o tratare competentă, la obiect, se bucură în revistă „*Chestiunea femeilor*“. Acesta a fost titlul unui serial publicat pe parcursul mai multor numere (3). Ni se anunță că tema fusese abordată într-o conferință la Sorbona, ceea ce ne duce cu gândul la Constanța Dunca-Schianu, fiica unui avocat din Botoșani care avea să fie prima ziaristă româncă. Se născuse la Botoșani la 16 februarie 1843 și, cam în perioada la care mă refer, conferențiasse, pe această temă, nu numai la Paris, ci și la Viena.

Problemele egalității în drepturi ale femeilor cu bărbații, istoricul chestiunii în evul mediu și în epoca modernă, analiza stării de fapt și revendicarea de drepturi egale („*Trebuie să îndrăznim a zice tare : Femeia este egala omului...*“) în ceea ce privește educația, calitatea de soție, de părinte, dreptul de a alege și de a fi alese („*ele sunt supuse legilor dar nu le fac ; ele... primesc dreptatea dar nu o dau...*“) sînt tratate într-o ordine îngrijită, ce denotă competență.

Una din multiplele preocupări ale Albinei Botoșanilor a constituit-o activitatea de popularizare a cunoștințelor științifice. Pentru a demonstra afirmația, este suficient să amintim cîteva din titlurile articolelor apărute în paginile revistei : *Scurte audieri asupra obiectului și istoriei științelor ; Tempesta de nisip din Islanda ; Invenția mașinii de împletit ; Oțelul de Cransac*. Revista a făcut pionierat în presa românească în ceea ce privește publicarea problemelor de enigmistică, consacărînd pagina a 8-a a fiecărui număr unor astfel de probleme.

Numere răzlețe din această revistă au mai fost semnalate ca apărînd pînă pe la 8 septembrie 1883, publicația sfîrșind, după cît se pare, naufragiată în datorii.

Este notabil faptul că revista a stimulat creațiile localnișilor, care, chiar dacă nu au rămas în istoria literaturii, păstrează parfumul inconfundabil al timpului, cu sensibilitatea lor, șagălnice uneori, cum sînt versurile creatorului anonim din care reluăm :

„*Cînd țigăncușa cu ochi de mure
In zori se-ntoarce de la pădure
Cu cofăielul umplut cu fragi
Mă uit la dînsa și-mi zic în mine :
— Imi plac și fragii, o văd prea bine,
Murele însă tot mi-s mai dragi*“⁴.

N-au lipsit nici din această revistă creațiile romanțioase, la modă în epocă. Voi reproduce fragmentar una din creațiile lui I. V. Adrian, care îl și reprezintă ; poezia din care citez fragmentele se numește „Trădare și răzbunare“ :

„*Noaptea este neagră, vînturile bat,
Ploaia, în șiroaie, varsă nencetat,
Muge vijelia, fulgerul detună,
De-urlete fiuroase văile răsună...*

În atmosfera de groază, care este descrisă cale de multe versuri încă, Lisandru se duce la Lena, soția infidelă a lui Giovanni și i se adresează :

— Spune-mi dulce înger, mă iubești tu oare ?
 — O ! De ce Lisandre această întrebare ?
 Te îndoiești încă de a mea iubire,
 Când chiar pe Giovanni l-am dat pentru tine ?

După această sublimă destăinuire însă urmează catastrofa :

Ușa sfărîmată
 Cade dărîmată
 Și Giovanni intră la ei fără veste :
 — A ! Tu, amăgitoare,
 Lenă vinzătoare,
 Îmi defăimi iubirea și îți rizi de mine ?
 Femeie vicleană !
 Zice, arma scoate,
 Grabnic o sloboadă
 Iubita pereche glonteale detună !!!

Grigore Alexandrescu a publicat epigrame, fabule („Dervișul și fata“, „Nebunia și Amorul“) mediocre, dar importante pentru cultivarea limbii române. Pentru edificare reluăm din Nebunia și Amorul, publicată în numărul 13, din 12 aprilie 1881 :

„În niște fabule un poet scrie
 Că Nebunia și pruncu — Amor
 Se jucau singuri pe o cîmpie
 În primăvara vieții lor.
 (Știi că copii cu înlesnire
 Găsesc subiecte de neunire)
 Ei doar o dată se gîlceviră
 Pentru o floare ce întilniră,
 Strîga Amorul în gura mare
 — Celălalt ins minte cumplit !“

Continuînd cu aceeași notă, celălalt copil ajunge orb și iată morala :

Și hotărîră în obștea lor
 Ca Nebunia în veci să poarte
 Să cîrmuiească pe orbu Amor.
 Această dreaptă, grea osîndire
 Din ziua aceea luă împlinire,
 Din ziua aceea sînt împreună
 Și Nebunia îl ține de mînă !“

Sigur, despre Albina Botoșanilor s-ar mai putea spune multe lucruri, revista fiind, după părerea mea, una dintre cele mai bine realizate publicații ale vremii.

În primul număr, revista anunța că la sfârșitul anului abonații vor primi gratuit Calendarul Albinei pe anul următor, însă, după cât se pare, treburile financiare nu au mers atât de strălucit, revista stingându-se apelînd la abonați să-și reînnoiască abonamentele, care se făceau la „Librăria «Marcovici et Sassowski» și la biroul poștal Botoșani”.

4. În numărul trecut, fără se menționez sursa, m-am referit la cele 23 variante ale *Curierului Român* apărute la Botoșani, pe care le-am și numit.

Referindu-mă la Albina Botoșanilor am arătat cu cîtă asiduitate se cultiva la timpul respectiv ideea unității neamului. Unul din campionii luptei pentru afirmarea acestei idei a fost Ioniță Scipione Bădescu, care era transilvănean și avea părinții și frații sub jugul apăsător al autocrației austro-ungare, ce strîbea orice tendință de afirmare a românilor din Transilvania. El înființează *Curierul Român*, ziar ce avea să existe pînă la moartea sa. Ajuns proprietar și director al acestei publicații, Bădescu desfășoară o aprigă luptă pentru afirmarea idealului românilor de pretutindeni: crearea statului național unitar român. Aceasta cu atât mai mult, cu cît Bădescu participase, în calitate de martor, la procesul memorandiștilor. Pentru a continua lupta începută, mai bine zis continuată, de memorandiști, Bădescu încearcă să treacă granița cu publicația sa.

În lucrarea *Publicațiunile periodice românești, 1820—1906*, apărută la București în 1913, Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu la *Curierul Român*, care apare la Botoșani începînd cu 2 martie 1886, adaugă, cu mențiunea că sînt variante create cu scopul de a pătrunde în Ungaria, următoarele publicații (p. 173): — în 1894 — *Alegătorul Român și Informatorul Român*; — în 1894 — *Buciumul, Călătorul Român, Călăuza Română, Curentul Român, Economul Român, Farul Român, Jurnalul Român, Rolul Român, Școala Română și Vorba Românului*; în 1896 — *Patriotul Român, Rostul Român și Situația Română*; în 1897 — *Anul Nou Român, Caritatea Română, Comerțul Român, Pactul Român, și Prezentul Român*; în 1898 — *Mîșcarea Română*.

Se spune că nici una dintre aceste variante nu a putut trece granița, ele rămînînd, însă ca un exemplu demn de admirația tuturor a cauzei pe care a servit-o cu un înalt patriotism.

Întreaga activitate anterioară apariției variantelor *Curierului Român* și a directorului său pregătiseră o astfel de atitudine.

„O LOVITURA DATĂ PE NEDREPT UNUI ROMÂN DIN SĂTMAR RĂSUNĂ ÎN BUCUREȘTI”

Cu apreciază Dan Mărucă⁵, Scipione Bădescu, în cei peste 18 ani petrecuți în fruntea „*Curierului Român*”, a izbutit să facă din el „mai ales în ultimii ani de apariție, o bună gazetă de provincie”.

Sublinierea vine, în mod sigur, și de la modul cum gazeta trata problemele unității neamului. Revelatoare sînt și versurile poeziei „Odă la Transilvania“ din care reluăm :

*„Ca magică regină, în jurul tău grămadă,
C-o lume de Patricii și de Plebei o lume,
Ce-n dorul lor de tine uitat-au a lor nume
Tu, optsprezece veacuri dormit-ai în Carpați,
Cu mantia de raze, cu sinul de zăpadă,
Cu ochii tăi de vultur, cu buclele-ți de brazi !
Ca jalnică regină, robită, despletită,
Înfășurîndu-ți sinul c-o zdreanță de catrință
Cusută în suspine cu fire de căință,
Tu zaci azi închinată la-l tronului tău scări,
Nici flori, nici Brillante pe haina ta cernită...
Ca falnică regină purtată în triumfuri
O mult duiosă țară de veche bărbăție
Uimi-vei lumea iarăși, că-i scris să reînvie
Curînd și mult mai mîndru poporul tău poet...
Toți fiii tăi sînt gata, în cele patru unghiuri
Chemate la unire de bardul tău profet“.*

În mod constant, „Curierul Român“ a militat pentru unirea Transilvaniei cu țara, folosind mijloace variate. Astfel, la 2 decembrie 1902 se relua după ziarul maghiar „Alkotomay“ al partidului popular clerical sub titlul „*Ecouri după moartea Dr. Rațiu*“ : „...Din această manifestație (n. n. telegrame, scrisori, condoleanțe din toate teritoriile românești) care a surprins și revoltat pe proaspeții noștri patrioți de 20 de crăitari... se poate trage concluzia că orice lovitură dată pe nedrept unui român din Sătmar răsună în București. Să învățăm și noi că zădarnic e să ne risipim forțele în maghiarizarea Românilor, căci există o (...) Românie conștientă de rolul ei, pe care nu poate să o desființeze cartierul Leopold din Budapesta“.

La 7 octombrie 1901, după „Alegerile din Ungaria“, comentînd atitudinea românilor față de acestea, Curierul Român îndemna „...naționalitățile nemaghiare — Românii, Nemții și Sașii, Sîrbii și Croații, Slovacii și Rutenii (n. n. din perimetrul vechiului imperiu austro-ungar) — să fie gata pentru cînd va suna ora (...) cea de apoi, care va fi ora mîntuirii lor !“

Patriotismul fierbinte, ideia de unitate națională a românilor a fost susținută prin creații scrise cu talent de George Coșbuc, Th. Speranța, Corneliu Botez și alții.

La 10 martie 1902 Curierul a publicat imnul lui Coșbuc „*Sus înima, Români !*“, care avea să fie cîntat apoi de toți școlarii de la începutul secolului și pînă prin anii '30. Reluăm aici cu respect părțile sale cu cea mai mare rezonanță :

„Avem o mîndră țară
Prin timp de jale amară
Strămoșii se luptară
S-o scape de stăpîni
Azi singuri, noi românii
Sîntem în ea stăpîni :
Sus inima, Români !...“

Tot aici a fost publicată — și se pare că nu a mai fost reluată nici-căieri poezia „Stema țării“ de același autor, din care citez finalul :

„Zimbru, și Vultur, și Leu
Fu-i cînd mi-a călcat păgînul
Patria și dreptul meu,
Și va fi Românul
Și de-acum Român mereu
Zimbru și Vultur și Leu
Și viteazul lumii“.

„RĂSCOALA ȚĂRANILOR“

Intitulat inițial „organ liberal, social, comercial, economic și literar“, apoi „politic, social, economic și literar“, „Curierul Român“ s-a ridicat adesea deasupra intereselor de partid, situîndu-se pe poziții progresiste, alături de masele populare, în tratarea problemelor sociale cu care acestea se confruntau. Edificator asupra acestei atitudini este abordată problematica răscoalelor țărănești din 1888.

Astfel, în numărul din 5 aprilie apare articolul intitulat „Răscoala țaranilor“, în care se arată că „patru-cinci județe se află astăzi pradă anarhiei, jafului și măcelului... Mai toate satele din jurul Capitalei, cu mai multe sate din județele Argeș, Prahova și Vlașca sunt în plină revoltă“. Cîteva săptămîni mai tîrziu (7 mai) este publicat articolul „Răscoala de la Corni“, în care se arată și cauzele revoltei, din care citez : „La țară sînt regiuni întregi unde pămîntenii abia mai pot trăi ; mizeria le-a trecut peste urechi. Dar parcă numai acestora ? Ordine severe sînt date pentru strîngerea dărilor. Țăranii, îmbrînciți, gem de această rigoare ; totul li se sechestrează și li se vinde. Locuitorii din Tudora se plîng contra primarului îi maltratează, îi buzunărește“.

O altă relatare menționează răscoala izbucnită în comuna Vlădeni, plasa Siret⁷ „Locuitorii se răscoală, merg la primărie, smulg pușca din mîna goardului cîmpenesc, după ce o rană se produce, eliberează arestații și vin în număr de 50 la Botoșani... Măsurile represive n-au întîrziat a fi luate și 150 de săteni din Tudora, Corni și Dumbrăveni au fost arestați“.

Probabil chiar Scipione este autorul celor cîteva catrene ce surprind starea de spirit din sate și atitudinea guvernului față de răsculați ; reiau aici pe unul dintre ele :

*„Țara geme de durere
Și se zbuciumă amar
Dar noi, cei de la putere
De-al ei dor n-avem habar“.*

Intitulată „*Hora Junimiștilor*“⁸, cronica rimată citată în continuare critică măsurile represive luate de autorități :

*„Curge singele prin sate
Gloanțe plouă din senin
Văduvele desperate
Fug, cu pruncii, lor la sîn.“*

„CLUB AL MUNCITORILOR“

O caracteristică a celei de a doua jumătăți a secolului trecut este aceea că forțele de producție au evoluat mai rapid, s-au dezvoltat relațiile capitaliste și, ca rezultat al acestora, intră tot mai mult în arena socială o nouă clasă — proletariatul. Acesta începe să se organizeze, sub forma asociațiilor și cluburilor muncitorești, a cercurilor socialiste, încă din deceniile VII—VIII ale secolului XIX.

În acea perioadă Botoșaniul era unul din principalele centre economice ale țării, în 1870 fiind întrecut ca populație doar de București, Iași și Galați⁹. Aici se dezvoltare o industrie alimentară importantă : în 1832 existau 49 de „fabrici“, iar în 1844 s-a dat în funcțiune prima moară cu 12 valțuri din țară, moară care era renumită în Europa. S-au dezvoltat puternic meșteșugurile, în 1838 existând nu mai puțin de 63 de bresle.

De la 15 august 1867 ființa la Botoșani Societatea muncitorilor cărămidari, al cărei steag se păstrează la Muzeul de istorie a partidului, a mișcării muncitorești și democratice din România.

Potrivit datelor recensământului din 1890, în fostele județe Botoșani și Dorohoi existau aproximativ 20 000 muncitori, deloc puțin pentru vremea aceea (vezi „Clopotul“ nr. 4605/1983 : Ionel Bejenaru, *90 de ani de la crearea P.S.D.M.R.*). O consecință a dezvoltării forței de producție în Botoșani este aceea că ideile socialismului științific cunosc o răspindire tot mai largă, mai ales în rândurile tineretului. Așa se face că în 1891 se înființează la Botoșani un „Club al Muncitorilor“¹¹ din „tineri de inimă și entuziasmați pentru nobilele idei ale dreptății“, cum nota ziarul „Munca“ din capitală.

Despre scopurile „partidei socialiste“ Constantin Dobrogeanu Gherea scria în „Programul socialiștilor români din 1886“ (C. Dobrogeanu Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 112) : „...partida socialistă... își iea însărcinarea colosală de a lumina poporul din sate și orașe asupra stării lui, de a organiza poporul în jurul unor cereri practice, cari ating interesele lui și a căror realizare, pe de o parte ar îmbunătăți starea lui de acum, iar pe de alta, ar crea o stare de lucruri cât se poate mai potrivită pentru transformarea socialistă“

În manifestul „Către orășeni“, scris de Panait Mușoiu în colaborare cu Panait Zosin și apărută la 13/21 aprilie 1892, reluat frecvent de presa locală din anii noștri, botoșănenii erau îndemnați pentru prima dată să participe la sărbătorirea zilei de 1 Mai, arătându-se că „...A venit vremea să ne dăm mina muncitorii și muncitoarele de orice neam și breaslă... A venit vremea să ne răzbunăm pe neajunsurile trecutului, înfrățindu-ne“¹².

O interesantă relatare asupra evenimentului o aflăm în „Curierul Român“ din 23 și 30 aprilie 1882 (stil vechi) în articolul intitulat „Socialismul la Botoșani“. Chiar dacă autorul nu e favorabil ideii de socialism, el ne aduce la cunoștință că un grup de tineri au înjghebat un club într-o mandardă laterală pe care au așizat „o tablă cu inscripțiunea: CLUBUL MUNCITORILOR... Nimeni nu știa, nimeni nu bănuia măcar, pînă-n ajunul zilei de 1 Mai st. n. (stil nou — n.n.), adică pînă simbăta trecută, cînd iată-ne c-un steag roșu deasupra zisei mansarde, cu inscripțiunea: „Proletari de pretutindeni uniți-vă“ și c-o ploaie de afișe roșii pe stradă, prin care nu se convoca nici mai mult nici mai puțin decît „toți oamenii care lucrează cu mîntea ori cu brațele și care produc lucruri de folos, muncitori de toate breslele: agricultori, croitorii, croitoresele și cusătoresele, ciubotarii și ciubotăresele, pielarii, dulgherii, zugravii, pălărierii, cărămidarii, cărăușii, băieți de dugheană, calfele, ceașornicarii, pitarii, tăietorii de lemne, hamalii, jococarii, cușmarii, fierarii, tipografii, bărbierii, curelarii, tinichigii, olarii, vezeteii, funcționarii mici, lucrătorii de la moară, mașiniștii, societățile evreiești, într-un cuvînt muncitorii și muncitoarele de toate breslele și de orice neam, cu soțiile și copiii lor“ pentru Duminiță 1 Mai (19 aprilie stil vechi) în grădina Petrino de la marginea orașului“.

Administrația urbei a socotit cu cale să facă descindere la clubul muncitorilor și a pretins elevilor de liceu prezenți să desabordeze steagul roșu și să se împrăție pe la căminele lor... Se vede că intervenirea polițienească găsi o rezistență la care nu s-aștepta și „s-a dispus arestarea acelor proletari răzvrățiți“.

În continuare autorul se miră că „s-a găsit cu cale a se mai înșira a doua zi forța publică pe la bariere și a se posta agenți ai siguranței publice pe la toate colțurile“ după arestarea inițiatorilor acțiunii.

În numărul următor al ziarului [același autor observă că „cestiunea socialistă de la noi, departe de-a se reduce la o simplă-mprejurare copilărească, după cum am fost dispuși a crede la început, are astăzi proporțiunea și caracterul unui adevărat rău social și național, care neurmărit și nesufocat în germene, va degenera, mai ușor și mai curînd decît s-ar putea crede într-un adevărat pericol pentru țară... (mișcare) insuflată și alimentată de oarecari capete cu autoritate-n această tagmă...“.

Îngrijorarea claselor conducătoare a societății de atunci nu era neîntemeiată, deoarece se petrecea ceva cu totul nou, care, după cum remarca ziarul „Vocea Botoșanilor“ prin articolul „Schimbare de dorințe“, apărut pe 29 mai 1893, „mișcă mai multe milioane de muncitori, conștiinți de mersul lucrurilor și de menirea lor“.

Cu toate că poziția „Curierului Român“ nu a fost constantă de partea forțelor înaintate, acesta are meritul de a fi adus multe servicii informării și culturalizării maselor. Astfel, în numărul său din 6 octombrie 1894, Curierul consacră întreaga pagină întâi, care a fost tipărită în bronz auriu, „*genialului copil-artist, George Enescu*“ :

„*În sfârșit, am văzut, am ascultat și am admirat pe acest copil genial*“, exclamă autorul, care fusese prezent la concertul care avusese loc în acele zile la Cracalia în locuința părinților celui ce avea să devină geniul muzicii românești. Scipione scria cu firească admirație și spirit vizionar spunând despre „*acest artist incomparabil*“ că „*este merit a deveni minune a secolului, în mâinile căruia voara nu mai are nici un secret, coardele-îi fiind însuflețite și arcușul fermecat*“.

Au mai publicat în paginile Curierului, care multă vreme a apărut și bisăptăminal, versuri St. O Iosif, Cincinat Pavelescu, Gheorghe din Moldova, Ludovic Dauș ; au apărut, tot în paginile Curierului, multe traduceri din operele lui Baudelaire, Dickens, Dostoievski, Turgheniev, Ronsard, s-au publicat articole de istorie literară despre Miron Costin, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Al. I. Odobescu, Costachi Caragiale, D. Bolintineanu.

Propun în încheierea completărilor despre „Curierul Român“ o poezie de Mihai Eminescu, publicată în ziarul din 2 aprilie 1902 ca inedită :

*Ea mergea acuma-n codru
Și mă iau tiptil pe urmă ;
Cînd ajung cu ea alături,
Simt suflarea că se curmă*

*Mai răsufli încă o dată,
Zic o vorbă — ea tresare
Și se uită-n altă parte
Și răspuns deloc nu are*

*Eu mereu de ea mă apropii
Și-i vorbesc cu dulce sfaturi
Ea se apără c-o mîină
Și se uită tot în laturi*

*Eu pe talie-i pun brațul,
Va să fugă, va să scape,
Dar o țin mereu spre mine
Mai aproape, mai aproape*

*Mai nu vrea și mai se lasă
Capul ei mi-l pun pe umăr,
Pun pe ochi-nchiși, pe gură
Sărutări fără de număr.*

*Și la piept o strâng și-o legăn
Răsuflarea-mi se sfârșește...
O întreb : de-i dulce astfel
O întreb : de mă iubește*

*Iar ea ochii-și deschide
Ochi mari și plutitori
„Tu-mi ești drag și-mi placi, dar numai
Ești obraznic uneori“.*

FLĂMÎNZI, UN NUME ÎN ISTORIA LUPTELOR ȚĂRĂNEȘTI

5. Paralel cu mișcarea muncitorească, iau amploare tot mai mare în anii de după 1877 și ai începutului veacului XX mișcările țărănești, care aveau să culmineze cu marea răscoală din 1907. Șatul de unde în februarie 1907 avea să se aprindă flacăra revoltei este Flămînzi, expresie a necazurilor cu care se confruntau țărănimea noastră.

La 17 octombrie 1968, prezent la Flămînzi într-o întâlnire de lucru cu oamenii locului, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea : „*Ne reamintim cu evlavie de cei care au aprins flăcările răscoalei din 1907, aducem omagiul nostru tuturor aceluia care, de-a lungul secolelor, au udat pământul românesc cu sîngele lor și prin munca și lupta lor au făurit România de astăzi“.*

Presa botoșăneană contemporană răscoalei fie că n-a publicat știri pe această temă, datorită măsurilor luate de cenzură, fie că n-am putut descoperi acele ziare care au scris aici despre eveniment. Prima știre privind răscoala din Flămînzi a apărut, după cum arată cercetările recente în ziarul ieșean „Opinia“ din 17 februarie 1907, unde citim sub titlul „*Mișcarea țărănească*“ : „*De ieri dimineață sosesc mereu știri foarte îngrijorate... Țăranii de pe moșile Flămînzi, Rădeni, Stroiiești în număr colosal de mare și înarmați cu furci mari și ciomege s-au răscolat contra arendașilor, iar puhoiul de revoltați se revarsă într-una asupra târgușorului Frumușica, care e situat în apropiere și unde din această cauză domnește o panică de nedescris“.*¹³

Ulterior, cu adîncă simțire a tratat problemele țărănești *Gazeta Botoșanilor*, „ziar independent“, condus de avocatul I. P. Darie, social-democrat (tatăl profesoarei Ileana Turușancu, harnică cercetătoare a istoriei presei locale), în care a apărut în numărul 5 din anul I de apariție, datat sîmbătă, 17 noiembrie 1907, articolul „*O răscoală de sus în jos în perspectivă*“, ecou direct al celor întîmplate în acel an de pomină. Punînd în discuție setul de legi „aflat sub gealul așa zisei comisiuni parlamentare“, autorul observa : „*Legile propuse desigur că au multe lacune și sunt susceptibile de critică : ele ating atîtea și atîtea interese, dar oare credeți că se poate face ceva folositor pentru clasa țărănească fără pagubă, fără sacrificii și privațiuni pentru diversele categorii de caste ale acestei țări ? Cine crede în posibilitatea reformelor țărănești fără atingerea intereselor claselor superioare se înșeală amarnic“.*

În același număr, în articolul „*Cestia țărănească e o problemă și morală*“, autorul se face purtătorul de opinie al forțelor progresiste ale vremii, luînd atitudine împotriva lui Al. Enacovici, senator de Botoșani, care calificase țaranul român „betiv, leneș și abrutizat“, stare care „să datorește tocmai relei stări economice, sociale și politice“, după cum este relevat în articol. Țaranul, argumenta autorul, se duce la crișmă pentru că are nevoie de distracție și să comunice: „crișma e singurul local (n.a. din sat — observa el în altă parte — lipsind bibliotecile, alte așezăminte culturale) unde țaranul mai poate convorbi cu semenii săi, unde-și mai poate destăinui amarul ce-i apasă sufletul, în sunetul chiar strident al unei dible țigănești“.

Referindu-se la condiția țaranului nostru, același comentator — directorul ziarului — se întreba cu respect și admirație, dar și cu durere: „Ce muncitor altul ar mai putea, fără odihnă și hrană, să desfășoare atîta energie și muncă? Zic fără hrană căci numai castravetele verde, ceapa, usturoiul și făina cea amară sunt date în mod exclusiv și pe toate moșiile ca nutriment țăranilor“.

Doi ani mai tîrziu, la 5 septembrie 1909, în „*Ciocoli și Mitocani*“ (n.n. țărani, în limbajul vremii, fără accepțiile peiorative de astăzi), subiectul e reluat: „*Din pricina relei lor voinți* (n.n. a ciocolilor) am rămas în multe privințe în urma micilor state balcanice... Țăranii tot lor datoresc că au fost spoliați și economicește stau mai rău decît sub regulamentul organic; ...A-ți îndrepta pașii spre graniță în timpul focului din 1907, și (a fi) gata, gata de a face apel la cătanele austriece, cred că numai acte de patriotism nu sunt“...

Pentru remedierea situației țărănimii sînt propuse mai multe soluții, între care reforma agrară, închegarea obștilor țărănești („Constituirea obștii din Buzeni“, în numărul din 23 mai 1909), introducerea tehnicilor moderne (în „*Necesitatea unei ferme pentru creșterea vitelor în Moldova de Sus*“, cu referire la decizia „comisiunii zootehnice“ a Ministerului Agriculturii din iulie 1905 privind organizarea Tamazlicului de la Popăuți) și altele asemenea.

Ecouri ale răscoalei din anul 1907 reveneau din cînd în cînd și în revista „*Moldova*“, chiar după mulți ani: „*De cinci ani de zile* (scria Al. Smelț în nr. 8, 1912) din flăcările arzătoare ale lui 1907, a răsărit o putere tainică; o suflare nouă care frămîntă poporul acesta oțelit în restriște. Gloata numeroasă și vrednică a celor de jos se dezmoștește, în timp ce idei generoase a satelor șerbite frămîntă mințile cele mai vii și mai luminate ale acestei țări“¹⁴.

În satul Stăuceni de lângă Botoșani se edita în 1909 un ziar intitulat „*Țaranul român*“. Tot de problemele țărănești se ocupa publicația *Moldova de Sus*, aflată sub direcția lui C. Cehan și V. Goliu, subintitulat „organ pornit din partea județelor Botoșani, Suceava și Dorohoi, cu apariție bilunară (primul număr a apărut la 31 august 1906). Menționez din problematica revistei: „Patimi din primăvara lui 1907“ (C. Cehan) „Ches-

tiunea țărănească“ (Ilie Bălănescu), „Constatări asupra stării economice a țaranului“ (C. A. Ionescu), toate militând pentru rezolvarea problemei agrare în favoarea maselor largi țărănești, dar nu neapărat cu soluții care ar putea fi validate și astăzi.

În aceeași perioadă apărea la Botoșani o revistă de îndrumare a crescătorilor de albine, care se numea „*Apicultorul*“.

CONTRA „ȘTIUTELEI INTERESE“ ALE BURTĂVERZIMII

După scurta perioadă de regres din anii 1899—1900, cauzată de dizolvarea P.S.D.M.R., mișcarea muncitorească își revine și se dezvoltă. La Botoșani ideile socialismului cuprind cercuri tot mai largi ale clasei muncitoare și țărănimii, la sate desfășurându-se o amplă activitate de propagandă. Dacă în 1893 la primul Congres al P.S.D.M.R. Botoșanii fusese reprezentat de numai doi delegați, la al doilea Congres al P.S.D.M.R., în mai 1894, au fost prezenți 12 delegați din 95. Pleiada masivă de revoluționari socialiști din această zonă sau care aveau legături aici explică acest fapt: Ioan, Gheorghe și Sofia Nădejde, Ioan Păun-Pincio, Artur și Raul Stavri, Boniface Hetrat, Gheorghe Chernbach, Panait Mușoiu, Panait Zosin, Mihai Nicolau, Elena Sevastos, Nicolae Beldiceanu, Theodor V. Ficșinescu, Constantin Graur, Iacob și Deodat Țăranu, C. Stăuceanu, Gh. C. Sabin, Henric și Simion Sanielevici, Elefterescu Spiridon Urzică, Janeta Safir-Maltus, Octav Băncilă, Ion Teodorescu, Barbu Lăzăreanu alcătuiau o constelație de revoluționari cu prestigiu nu doar la Botoșani, unde au activat un timp.

În 1898 ființau Societatea funcționarilor (n.n. muncitorilor) comerciali, Societatea lucrătorilor și lucrătoarelor croitorese și, ceva mai târziu, Sindicatul mixt al Muncitorilor, care trimisese doi delegați la a treia Conferință a mișcării muncitorești ce a avut loc la București în 1908¹⁵.

Dezvoltarea mișcării muncitorești face ca, printre faptele curente, în *Gazeta Botoșanilor* să găsim astfel de însemnări: „*Un grup de tineri lucrători — se arăta în articolul „Expulzările din Botoșani”, publicat la 15 martie 1908 — creează o societate numită „înfrățirea muncitorilor” cu scop de a se ajuta reciproc, a se cultiva și a-și menaja interesele lor de lucrători față de patron. Din îndemnul unor patroni, poliția, în frunte cu șeful siguranței... se pun în mișcare pentru a distruge această periculoasă (!) societate... Toate mijloacele păcătoase le-au întrebunțat poliția cu această ocazie. Au dizolvat societatea, au confiscat registre, broșuri, cărți etc și, nu mai încapă îndoială, au adus câțiva membri pe care i-au arestat și bătut în mod barbar*“. A urmat expulzarea lor din Botoșani, între cei expulzați fiind Gherber Ion din strada Cafenelelor, bărbier, care s-a făcut vinovat de a încălca ordinul bărbierind câțiva tineri din societate, Pavel Chepac, tânăr muncitor cizmar de 19 ani și o tânără muncitoare de 18 ani, Leontina Rungalik.

Despre dezvoltarea mișcării muncitorești ni se relatează și în articolul „Greva din Botoșani“, publicat la 5 decembrie 1909. Aflăm astfel

că „lucrătorii de la fabrica de bastoane Botoșani s-au pus în grevă luni seară, 30 noiembrie, pentru că patronii acestei fabrici nu au mai vrut să respecte convenția încheiată cu muncitorii acum două luni ! când se produsese nemulțumiri — și mai ales pentru că doi din tovarășii lor de muncă au fost dați afară pe nedreptul din fabrică... Acționarii fabricii au pus imediat poliția în mișcare, care a și început să-și desfășoare forțele brutale, spre a apăra sfintele interese ale burtăverzimei“.

După ce se arată că o droaie de agenți au pătruns în localul sindicatului muncitoresc și l-au arestat pe mecanicul Căciuleac, pe lucrătorul Radu, care ar fi fost șeful grevei, autorul conchide : „Muncitorii să ia aminte : ...orice revendicare a voastră,oricât de dreaptă, nu o veți dobîndi decît numai prin unire și sindicalizare. Sindicalismul este arma cea mai puternică contra modernei hidre cu multe capete zisă capitalism. Deci, muncitori botoșăneni de toate breslele, deviza voastră să fie : Uniți-vă prin sindicalizare !“

Astfel, apelul la organizare pe principii de clasă era spus cu toată limpezimea, autorul, I. P. Darie, alăturîndu-se prin activitatea sa publicistică muncitorimii. În numerele 9 și 10 din 24 decembrie 1909 ziarul ia atitudine „față cu legea contra sindicatelor muncitorești din țară, lege care sugrumă libertatea individuală și pe aceea de asociere“ și își informează că, drept răspunsă „muncitorii din Capitală, adunați la mitingul de la 19 decembrie curent, au votat o moțiune prin care hotărâsc încheierea tuturor muncitorilor într-un singur partid politic, sub denumirea de **PARTID SOCIAL DEMOCRAT**. Urăm izbîndă deplină noului partid politic !“

În același număr sîntem informați că „domnișoara, Janeta Maltus, care a fost arestată și ținută cîteva zile la poliția din localitate și în urmă trimisă la Siguranța generală, a fost pusă în libertate de această autoritate“, ceea ce este, cred, semnificativ pentru activitatea desfășurată de socialiști la Botoșani.

Nevoia acută a unui partid al clasei muncitoare este conștientizată printr-o intensă activitate publicistică. La 6 ianuarie 1910 apare în „Gazeta Botoșanilor“ articolul „Pe adevărata cale“ în care este susținută necesitatea creării unui partid al clasei muncitoare, fondat pe baze noi. Oamenii „s-au săturat de a mai sluji pe veresie trîntorii partidelor istorice și vreau să-și făurească propriul lor partid, partid de principii, avînd la bază mobile economice și interesul de clasă... În orașele noastre această populațiune e alcătuită din : mici funcționari, meseriași și muncitorii. Ei muncesc și produc și tot ei sunt în bună parte făurarii bogățiilor din această țară... Clasa noastră dirigentă are trei fețe : liberală, conservatoare și conservatoare democrată (n.n. din care și editorul ziarului făcuse un timp parte) ; dar toate trei una sînt, cînd e vorba de interesul lor de clasă. Cea mai bună dovadă în această privință este că la 1907 în fața pericolului toți reprezentanții acestor partide și-au dat mîna și s-au sărutat ; iar dăunăzi... bănuind că poporul iar s-ar burzului, din nou aliindu-se, au votat cu iușeala fulgerului legea contra sindicatelor muncitorești“.

În numărul 14, an III din 30 ianuarie 1910 „Gazeta Botoșanilor“ făcea o privire asupra principalelor părți ale proiectului Programului Partidului Social Democrat, formulând unele rezerve asupra celor ce urmau să fie membri ai partidului, dorindu-i un caracter național mai pronunțat, ceea ce l-a făcut pe autor să nu subscrie în continuare la noul partid, a cărui organizare o susținuse la început cu toată convingerea. Dacă formulăm rezerve față de atitudinea sa din urmă, nu putem să nu-i recunoaștem meritele în susținerea cauzei celor mulți.

ADNOTĂRI BIBLIOGRAFICE

1. În lucrarea „Reviste botoșănene din trecut“, pag. 298, Ileana Turușancu, care este de departe cea mai serioasă cercetătoare de istorie a presei botoșănene din deceniul 6 al acestui secol — ni se pare nouă, face și o eroare. Ea specifică, referindu-se la *Lectorul Român*: „Știu că această revistă a fost scoasă de Gh. din Moldova între 1873—1874 și că a fost reluată de același în 1877, cu titlul schimbat *Foaia pentru toți*“. Cit de prococe copil ar fi fost, este exclus ca Gh. din Moldova să fi fost editorul „Lectorului“ deoarece în 1873 avea doar 11 ani, fiind născut în 1862. Nici în 1877, când avea 15 ani, nu putea fi el editorul „Foaiei“ respective. E vorba, desigur, de un alt Chernbach, din care erau câteva familii la Botoșani. Tot ea scrie că „În 1881, tipografia „Concurența“ scotea de două ori pe lună revista lui I. G. Chernbach, Albina, care în 1882 își modifică titlul numindu-se „Albina Botoșanilor“. Acesta este Gheorghe din Moldova iar revista s-a numit de la început „Albina Botoșanilor“. (Vezi Albina Botoșanilor, fondul dcumentar, Bibl. Academiei „Ștefan Gheorghiu“ — III — 150). Apoi publicația nu era bilunară-cum spune Turușancu ci săptăminală, conform aparițiilor: 18, 25 ianuarie, 1, 8, 15, 22 februarie, 1, 8, 15, 22, 29 martie 1881 ș.a.m.d.
2. Albina Botoșanilor, nr. 2, 3, 4, 5/1881.
3. Albina Botoșanilor, colecție Acad. „Șt. Gheorghiu“ (III — 510“.
4. Ileana Turușancu, pt. cit. pag. 229.
5. Ionel Bejenaru, Eugen Hrușcă: Prin istorie, din răscoală în răscoală, la 1907, în Clopotul, supliment, 1977, februarie, pag. 5;
6. Curierul român din 5 ianuarie 1891.
7. Dan Mănuacă: Ioan (Ioniță) Scipione Bădescu, în Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900, pag. 85.
8. Curierul român, nr. 41/1888.
9. Bratu Păun: Începutul răspîndirii ideilor socialiste și ale organizării politice a proletariatului pe teritoriul județului Botoșani. File de istorie revoluționară, volum, Botoșani, 1971, pag. 33—48.
10. Eugenia Greceanu: Ansamblul urban medieval Botoșani — București, 1981, în Ed. Muzeului Național de Istorie, pag. 28.
11. Vezi „Munca“, 8 dec. 1891.
12. Ionel Bejenaru: Botoșani — tradiții revoluționare, Clopotul, februarie 1977, pag. 2—4 (în supliment politic-social-cultural).
13. C. Dropu: Flămînzi, un nume în istorie — Botoșani 1977, p. 111—112.
14. Moldova, nr. 8/1912.
15. Ștefan Cervatiuc: File de istorie revoluționară, Botoșani 1971, pag. 82.